

वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई, भैंसी नस्ल सुधार निर्देशिका, २०७९

(नेपाल सरकार, कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयद्वारा
२०७९/०२/०५ मा स्वीकृत)

नेपाल सरकार
कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय
नेपाल लाइभस्टक सेक्टर इन्भोवेशन आयोजना
आयोजना व्यवस्थापन कार्यालय
हरिहरभवन, ललितपुर

साउन, २०७९

वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई, भैंसी नस्ल सुधार निर्देशिका, २०७९

प्रमाणीकरण मिति: २०७९/०२/०५

प्रस्तावना देशको जनसंख्यामा भएको वृद्धिसँगै दिनानुदिन दूध तथा दुग्धजन्य पदार्थको माग बढी रहेको तर वंशाणुगत रूपमा नै कम उत्पादन क्षमता भएका स्थानीय गाई-भैंसीको बाहुल्यता भएको कारण उत्पादकत्व तथा उत्पादनमा कमी रहेकोले हाल मौजुदा गाई-भैंसीहरूमध्ये उच्च दूध उत्पादन क्षमता भएका गाई-भैंसीको छनौट गरी तिनको अभिलेख समेत राख्ने र त्यस्ता गाई तथा भैंसीहरूको क्षमतामा थप सुधार गर्न उच्च गुणस्तरको प्रमाणित वीर्य प्रयोग गरी सोबाट जन्मेका बाच्छाहरूलाई गुणस्तरको साँढे, राँगोको रूपमा पालेर वंशावलीमा आधारित क्षमताको अभिलेख अनुसार उच्च कोटीका बहर तथा राँगालाई वीर्य उत्पादनको लागि हुर्काउन र कृत्रिम गर्भाधान कार्यक्रम सञ्चालन हुन नसक्ने क्षेत्रहरूमा प्राकृतिक प्रजनन कार्यको लागि वितरण गरी देशमा रहेको मौजुदा गाई-भैंसीहरूको वंश सुधार गरी उत्पादकत्व तथा उत्पादन वृद्धि गर्न बाञ्छनीय भएकोले,

नेपाल सरकार, पशु स्वास्थ्य तथा पशु सेवा नियमावली, २०५६ को नियम २२(क) बमोजिम कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयले यो कार्यविधि स्वीकृत गरी जारी गरेको छ ।

परिच्छेद - १ प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ** : (१) यो कार्यविधिको नाम “वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई-भैंसी नस्ल सुधार निर्देशिका, २०७९” रहेको छ ।
(२) यो निर्देशिका स्वीकृत भएको मितिदेखि लागु हुनेछ ।
२. **परिभाषा** : विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा-
  - (क) “मन्त्रालय” भन्नाले कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।
  - (ख) “विभाग” भन्नाले पशु सेवा विभाग सम्झनु पर्छ ।
  - (ग) “आयोजना” भन्नाले नेपाल लाइभस्टक सेक्टर इनोभेशन आयोजनालाई सम्झनु पर्दछ ।
  - (घ) “कार्यालय प्रमुख” भन्नाले राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयका प्रमुखलाई सम्झनु पर्दछ ।

परिच्छेद - २
कार्यक्रमको उद्देश्य, क्षेत्र, अवधि

३. **उद्देश्य:** उच्च उत्पादन क्षमता भएका (१) गाई-भैंसीको वंशावलीमा आधारित क्षमताको बारेमा अभिलेख संकलन गरी गाई तथा भैंसीको उत्पादकत्वमा सुधार गर्ने ।
- (२) उच्च उत्पादन क्षमता भएका साँढे तथा राँगाहरु उत्पादन गरी प्रजनन कार्यको लागि प्रयोग गर्ने ।
- (३) जर्सी, होलिस्टीन, मुर्दा लगाएतका गाई भैंसीको जातको प्रजनन बथान (Breeder Herd) को स्थापनामा सहयोग गर्दै राँगो, साँढेको उत्पादन गरी कृत्रिम तथा प्राकृतिक गर्भाधानमा उपयोग हुने व्यवस्था गर्ने ।
४. **कार्यक्रमको अवधि:** (१) यो कार्यक्रम राष्ट्रिय आवश्यकता रहेसम्म सालवसाली रुपमा सञ्चालन गरिने छ । आयोजनाको हकमा यो कार्यक्रमको अवधि आयोजना अवधिभर रहने छ ।
५. **कार्यक्रम लागु हुने क्षेत्र:** (१) प्रारम्भमा छनौट भएका देहायका जिल्लाका क्लस्टरहरुमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । नेपाल सरकारको निर्णय अनुसार क्लस्टर तथा जिल्लाहरु थपघट भएमा सोही अनुसार कायम भएका क्लस्टर र जिल्लाहरुमा यो कार्यक्रम लागु गरिने छ ।

कार्यक्रम सञ्चालन हुने जिल्ला र क्लस्टरहरु

क्लस्टर	जिल्ला	मुख्य जात	सहायक जात
१	कास्की, तनहुँ, चितवन, रुपन्देही, मकवानपुर, नवलपरासी र काभ्रे	शुद्ध एवं होलिस्टीन (H.F.) वर्णशंकर	जर्सी वर्णशंकर र मुर्दा वर्णशंकर
२	इलाम, झापा, मोरङ, सुनसरी र धनकुटा	शुद्ध एवं जर्सी वर्णशंकर	H.F. वर्णशंकर र मुर्दा वर्णशंकर
३	कपिलवस्तु, नवलपरासी, रुपन्देही, सप्तरी, सिरहा र धनुषा	शुद्ध एवं मुर्दा वर्णशंकर	H.F. वर्णशंकर र जर्सी वर्णशंकर

नोट: यी जिल्लाहरु बाहेक राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयको हालको कार्यक्रममा र पहिले डेरी क्याटल इम्प्रोभमेन्ट प्रोग्राम (DCIP) मा समावेश भएका वा छानिएका हर्डहरुलाई पनि यो कार्यक्रममा समावेश गर्न सकिने छ ।

(२) **क्षेत्र छनौटका आधारहरु** : (१) यो कार्यक्रम सञ्चालन गर्न जिल्ला, क्षेत्र तथा क्लस्टर छनौटको आधार देहायवमोजिम रहेका छन् :

- (क) दुधालु उन्नत नक्षका गाई/भैंसीको व्यावसायिक फार्महरू पर्याप्त संख्यामा भएको ।
- (ख) सडक, सञ्चार र बिजुली जस्ता भौतिक पूर्वाधारहरू भएको ।
- (ग) बाह्रै महिना पशु आहाराको उपलब्धता सुनिश्चित भएको ।
- (घ) भविष्यमा कार्यक्रम थप विस्तार गर्न सकिने सम्भावना भएको ।
- (ङ) कार्यक्रम सहभागी हुन ईच्छुक कृषकहरू भएको ।

नोट: भविष्यमा कार्यक्रमको थप विस्तार वा अन्य कुनै कारणबाट क्लस्टर वा जिल्ला वढाउनु पर्ने भएमा पनि यिनै आधारहरूमा छनौट गर्नुपर्ने पर्नेछ ।

परिच्छेद - ३ कार्यक्रम सञ्चालन प्रक्रिया

६. पकेट क्षेत्र छनौट : (१) दफा ५ (१) र (२) अनुसार छनौट भएका क्लस्टर/जिल्लामा औचित्यता तथा उपयुक्तताको आधारमा पकेट क्षेत्रको छनौट गरिनेछ। साधारणतया पकेट क्षेत्र छनौटको आधार देहायानुसार हुनेछः

- (क) कम्तीमा ५ वटा र सो भन्दा बढी दुधालु उन्नत नक्षका गाई/भैंसी व्यावसायिक रूपमा पालिएका फार्महरू पर्याप्त संख्यामा भएको ।
- (ख) सडक, सञ्चार र बिजुली जस्ता भौतिक पूर्वाधारहरूको सुविधा भएको ।
- (ग) बाह्रै महिना हरियो घाँस, डालेघाँस, पिउने पानी, आदि जस्ता पशु आहाराको उपलब्धता सुनिश्चित भएको ।
- (घ) भविष्यमा कार्यक्रमको थप विस्तार गर्न सकिने सम्भावना भएको ।
- (ङ) गाई/भैंसीको वंश सुधार गरी उत्पादकत्व बढाउने कार्यमा लाग्न ईच्छुक कृषकहरू भएको ।

(२) दफा ६ (१) अनुसार छनौट भएका डेरी पकेटहरूमा गाई/भैंसी फार्म तथा हर्डको छनौट गर्नुपर्ने छ । साधारणतया: गाई र भैंसी फार्महरूको हर्ड छनौट गर्ने आधार देहाय अनुसार हुनेछ -

- (क) गाईमा(जर्सी र/वा फ्रिजियन) सकेसम्म ठूला (कम्तीमा ५ भन्दा बढी दुहुना गाई पालिएका) हर्डको छनौट गर्नुपर्ने छ । तर, बढी उत्पादनशील पशु भएका साना हर्डहरूलाई पनि छनौट गर्न सकिने छ ।
- (ख) भैंसीमा ३ वटा भन्दा बढी दुहुना भैंसी पालिएका हर्डको छनौट गर्नुपर्ने छ ।
- (ग) छनौट भएका हर्डहरूमा दाना, पानी र स्वास्थ्य तथा व्यवस्थापन राम्रो हुनुपर्ने छ ।

६.१ मुख्य चरणहरू : (१) दफा ६ (२) को आधारमा हर्डहरूको छनौट चरणवद्ध रूपमा गरिनेछ । यसका लागि प्रथम चरणमा देहायको तालिकामा उल्लेख भएबमोजिम ३ क्लस्टरका १८ जिल्लामा हालको कार्यक्रममा समावेश भएका र विगतमा डी.सी.आइ.पी. कार्यक्रममा सहभागी

भएका उत्कृष्ट बथानहरू समावेश गरिनेछ । यस चरणमा जर्सी, होलिस्टीन फ्रिसियन र मुरा जातका प्रति जात करिव ५००० दुधालु पशुमध्ये २००० प्रति जात दुहुना पशुहरू समावेश गरिने छन् ।

(२) यस चरणमा राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय, अन्य सरकारी निकायका फार्म (पशु सेवा विभाग, कृषि अनुसन्धान परिषद, विश्व विद्यालय आदि) र हाल कार्यक्रममा समावेश भएका हर्ड समाविष्ट हुनेछन् ।

(३) मापदण्ड अनुसारका हर्डका उत्पादनशील माउहरूमध्ये १० देखि २०% उत्कृष्ट दुधालु माउहरू (तिनको दूध उत्पादन तथा दूधको बनावटको आधारमा) छनौट गरिनेछ ।

(४) यी छनौट भएका माउहरूलाई उन्नत नश्लको उच्च प्रजनन मान भएको आयात गरिएको वीर्यद्वारा कृत्रिम गर्भाधान गराइने व्यवस्था गरिनेछ ।

(५) यसरी कृत्रिम गर्भाधानबाट जन्मिएका बाच्छा-पाडालाई छनौट गरी उत्कृष्ट ठहरिएकालाई पशु प्रजनन कार्यालयहरूमा वीर्य उत्पादनमा र अन्यलाई नश्ल सुधारको लागि प्राकृतिक गर्भाधानमा प्रयोग हुने व्यवस्था मिलाईने छ । वीर्य उत्पादन तथा प्राकृतिक गर्भाधानमा उपयोग हुने राँगा-साँढेहरू क्षय रोग, जोन्स डिजिज, ब्रुसेलोसिस तथा लेप्टोस्पाइरोसिस र क्रोमोजोमको विकृतिबाट मुक्त भएको वैज्ञानिक तरिकाले यकिन गरिने व्यवस्था मिलाईनेछ ।

(६) माथि उल्लेखित चरणहरू निरन्तररूपमा संचालन हुनेछन् र समयक्रमसंगै इनपछि इन राम्रो वंशाणुगत गुण भएका पशुहरू उत्पादन भई गाई-भैंसीको उत्पादकत्वमा वृद्धि निरन्तर हुने व्यवस्था गरिनेछ ।

६.२ लक्ष्यहरू: (१) कार्यक्रममा समावेश गरिने गाई-भैंसीको संख्या प्रथम ३ वर्षको लागि तलको तालिका अनुसार हुने र त्यसपछि अनुभव र सिकाईको आधारमा वार्षिक लक्ष्य निर्धारण गरिने छ ।

वर्ष	गाई (दुहुना)	भैंसी (दुहुना)	कैफियत
१	३०००	१०००	
२	४०००	१५००	
३	४०००	२०००	
जम्मा	४०००	२०००	

(२) हर्डको छनौट: कार्यक्रममा समावेश गरिने गाई-भैंसीको बथान (Herd) को छनौट देहाय अनुसार हुनेछ:

(१) दुहुना हर्ड (गाई)

- साना हर्ड: १८ जिल्लामा प्रति जिल्ला कम्तीमा ५ देखि २० वटासम्म गाई भएका २० वटा हर्ड छान्दा कम्तीमा ४००० गाई छनौट हुनेछन् ।

- ठूला हर्ड: १० जिल्लामा प्रति जिल्ला २० भन्दा बढी गाई भएका ५ वटा हर्ड छान्दा कम्तीमा १५०० वटा गाई हुनेछन् ।
- सरकारी फार्म (पशु सेवा विभाग, कृषि अनुसन्धान परिषद, विश्व विद्यालय आदि) का गाईहरू १००० भन्दा बढी हुने छन् ।

नोट: राँगो/साँढे छनौटको खाका सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची- ४ मा प्रस्तुत गरिएको छ । कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा ठूला हर्डको हकमा व्यक्तिगत फार्मलाई र साना हर्डको हकमा समूह तथा सहकारीमा आवद्ध भएका कृषकका हर्डलाई प्राथमिकता दिइने छ ।

(२) दुहुना हर्ड (भैंसी)

लक्स्टर १

- साना हर्ड: ७ जिल्लामा प्रति जिल्ला सरदर ४ वटा भैंसीका २५ वटा हर्ड छान्दा करिब १००० वटा भैंसी हुनेछन् ।
- ठूला हर्ड: ७ जिल्लामा प्रति जिल्ला सरदर ६ वटा भैंसीका ५ वटा हर्ड छान्दा करिब २१० वटा भैंसी हुनेछन् ।

लक्स्टर २

- साना हर्ड: ५ जिल्लामा प्रति जिल्ला सरदर ३ वटा भैंसीका २० वटा हर्ड छान्दा करिब ३०० वटा भैंसी हुनेछन् ।
- ठूला हर्ड: ५ जिल्लामा प्रति जिल्ला सरदर ५ वटा भैंसीका ५ वटा हर्ड छान्दा करिब १२५ वटा भैंसी हुनेछन् ।

लक्स्टर ३

- साना हर्ड: ५ जिल्लामा प्रति जिल्ला सरदर ४ वटा भैंसीका ३० वटा हर्ड छान्दा करिब ६०० वटा भैंसी हुनेछन् ।
- ठूला हर्ड: ५ जिल्लामा प्रति जिल्ला सरदर ६ वटा भैंसीका ५ वटा हर्ड छान्दा करिब १५० वटा भैंसी हुनेछन् ।
- सरकारी फार्महरू (पशु सेवा विभाग, कृषि अनुसन्धान परिषद, विश्वविद्यालय आदि) का फार्महरूमा करिब १०० वटा भैंसी हुनेछन् ।

६.३ मुख्य योजना: पी.पी.आर.एस.

वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई-भैंसी वंश सुधार कार्यक्रममा योजना “क” वा “ख” गरी देहाय बमोजिमका दुई वटा योजना प्रयोग हुने छन् -

क. गाईमा

- गाईमा योजना “क” को प्रयोग हुनेछ र १० प्रतिशत उत्कृष्ट माऊको छनौट गरिने छ ।
- योजना “क” मा २००० दुहुना गाईमा कार्यक्रम सञ्चालन गरी २०० वटा उत्कृष्ट माऊको छनौट गरिने छ । यसरी छनौट भएका माऊलाई उन्नत नश्लको आयात गरिएको कम्तीमा परीक्षण गरिएको (Tested) साँढेको वीर्यद्वारा कृ.ग.गराई जन्मिएका बाच्छालाई वीर्य उत्पादनमा प्रयोग गरिने छ ।
- यो योजना अनुसार ४५ वटा उत्कृष्ट साँढेहरु उपलब्ध हुनेछन् । जसमध्ये २५ वटा उत्कृष्ट साँढे वीर्य संकलनमा प्रयोग भई आगामी ३ वर्षभित्र यी साँढेहरुबाट १० लाख डोज जमेको वीर्य प्राप्त हुने छ । (विस्तृत विवरण अनुसूची- ४ मा प्रस्तुत गरिएको छ)

ख. भैंसीमा

- भैंसीमा योजना “ख” प्रयोग हुनेछ र २० प्रतिशत उत्कृष्ट माऊको छनौट गरिने छ ।
- योजना “ख” अनुसार २००० दुहुना भैंसीबाट ४०० वटा माऊको छनौट गरिने छ । यसरी छनौट भएका माऊलाई उन्नत नश्लको परीक्षण गरिएको (Tested) राँगाको वीर्य आयात गरी कृ.ग. गराई जन्मिएका पाडाहरुमध्ये उत्कृष्ट ठहरिएका पाडालाई वीर्य उत्पादनमा प्रयोग गरिने छ भने बाँकी रहेका राँगाहरुलाई प्राकृतिक गर्भाधानको लागि प्रयोग गरिने छ ।

६.४ राँगो-साँढे छनौट योजनाको स्वरूप : प्रजनन र वीर्य संकलनको लागि उच्च प्रजनन मान भएका राँगो-साँढेहरुको छनौट देहायबमोजिम हुनेछ:

१) उत्पादन र उत्पादकत्व बढी भएका जर्सीको हकमा प्रति वेत प्रति जनावर कम्तीमा ६००० लि. र होलिस्टीन फ्रिसियनको हकमा कम्तीमा ७५०० लि. दुध दिने गाई उत्कृष्ट गाई (१०%) र कम्तीमा प्रति वेत प्रति जनावर कम्तीमा ३००० लि. दुध दिने भैंसी (२०%) को दरले छनौट गरिनेछ ।

२) छनौट गरिएका गाई तथा भैंसीलाई परीक्षण गरिएको (Tested) राँगो तथा साँढेको उत्कृष्ट वीर्य आयात गरी कृ.ग. गराइने छ ।

३) यसरी छनौट भई कृत्रिम गर्भाधान गरिएका गाई तथा भैंसीबाट जन्मिएका बाच्छा-पाडाको छनौट गरी बाच्छा/पाडाको स्तर हेरी प्राकृतिक प्रजनन वा वीर्य उत्पादनको लागि प्रयोग गरिने छ ।

४) यसरी उत्पादन भएको वीर्यको प्रयोग गरेर गाई र भैंसीमा कृ.ग. गराई उत्पादकत्व वृद्धि गरिने छ ।

(यस सम्बन्धी विस्तृत खाका अनुसूची- ५ मा प्रस्तुत गरिएको छ)

६.५ राँगो-साँढेको सन्ततिको परीक्षण (प्रोजनी टेष्टिङ्ग)

क. खाका

१) छनौट भएका माउलाई साँढे उत्पादनमा प्रयोग गरिदा कम्तीमा १०- २० वटा साँढे दोस्रो वर्षमा र ३०- ४० वटा साँढे तेस्रो वर्षमा सन्ततिको परीक्षण (प्रोजनी टेष्टिङ्ग) को लागि उपलब्ध हुनेछन् ।

२) यसरी पी.पी.आर.एस.बाट प्राप्त साँढेको उपयोग गरी तिनबाट जन्मेका बाच्छीको पहिलो वेतको दूध उत्पादनको आधारमा साँढेहरुको क्रम तयार गरिने छ ।

(यस सम्बन्धी विस्तृत खाका अनुसूची- ६ मा प्रस्तुत गरिएको छ)

ख. टेष्ट इन्सेमिनेसन (Test Inseminations) : छनौट गरिने प्रत्येक राँगो तथा साँढेको कम्तीमा पनि २००० टेष्ट इन्सेमिनेसन गर्नुपर्ने र ६०-९० दिनपछि गर्भाधान परीक्षण (Pregnancy Diagnosis) गर्नु पर्नेछ ।

ग. बाच्छी-पाडी दर्ता (Daughter's Registration)

➤ गाई/भैंसी ब्यायको ४५ दिन भित्र सुपरभाइजरले सो फार्मको भ्रमण गरी अनुसूचीमा उल्लेख भएअनुसार तौल आदिको रेकर्ड लिनुपर्ने छ ।

➤ तौल निम्नानुसारको सुत्र प्रयोग गरी निकाल्न सकिने छ:

तौल (के.जी.) = $\frac{\text{छातीको गोलाई (Heart Girth इन्च}^2)}{4}$ × “शरीरको लम्बाई (Body Lenth इन्च)

६६०

घ. बाच्छी-पाडीको अनुगमन (Follow-Up of the Daughter): यस योजनाबमोजिम जन्मेका बाच्छी/पाडीहरूलाई जन्मेपछि ६-६ महिनामा सो फार्मको भ्रमण गरी अभिलेख लिनुपर्ने छ । यी जनावरहरूलाई नियमित तथा अनिवार्य रूपमा खोप लगाउने तथा जुकाको औषधी खुवाउने व्यवस्था समेत गर्नुपर्नेछ ।

ड. दूधको रेकर्ड (Milk Recording)

१) गाई/भैंसी ब्याएको ५ दिनदेखि २५ दिन भित्रमा पहिलो पटक दूधको रेकर्ड लिन सुरु गर्नु पर्नेछ ।

२) दूधको रेकर्ड महिनामा एक दिन (बेलुका र बिहान गरी दुई पटक) लिनु पर्ने छ ।

३) दूधको रेकर्ड महिनाको निश्चित दिनमा लिनु पर्ने छ । कुनै कारणवश उक्त दिन रेकर्ड लिन नसकेमा निर्धारित दिनभन्दा ५ दिन पहिले वा ढिलो हुनुहुदैन ।

६.६ माऊ र तिनका बाच्छा/पाडाको छनौट र उपयोग:

१) दर्ता भएका गाई/भैंसीको विभिन्न अभिलेख (अनुसूची- २ मा उल्लेख भए अनुसार) रेकर्डर, ए.आई. टेक्निसियन आदिले लिई डाटा व्यवस्थापन इकाई (राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय)मा पठाउनु पर्नेछ ।

२) यसरी प्राप्त भएका अभिलेखहरू कम्प्युटरमा राखी निर्दिष्ट समयमा विश्लेषण गरिनेछ ।

३) प्रभावकारी सफ्टवेयरको प्रयोग गरी अभिलेख विश्लेषण गरेर दूध उत्पादन र घृतांश आदिको आधारमा गाई/भैंसीको क्रम तयार गरिने छ ।

४) अभिलेखको आधारमा उत्कृष्ट ठहरिएका १०% गाई र २०% भैंसीको छनौट गरी तिनलाई विदेशबाट आयात गरिएको उच्चस्तरको वीर्यद्वारा कृ.ग. गराइने छ । (विस्तृत खाका अनुसूची- ४ मा प्रस्तुत गरिए अनुसार हुने छ) ।

५) यसबाट जन्मेका बाच्छा/पाडाको छनौट प्रजनन योग्य हुनु भन्दा अगाडि, कम उमेरमै (६ महिनादेखि १२ महिना भित्रमा) गर्नुपर्ने छ । कम उमेरमा छनौट गर्दा पाडाबाच्छाको आफ्नो क्षमता (शारीरिक वृद्धि आदि) को पहिचान हुनेछ र रोगहरू भए, नभएको पनि यकिन हुनेछ ।

६) यी बाच्छा/पाडाहरू प्रजननका लागि वीर्य उत्पादनमा प्रयोग हुनु अगावै मुख्य रोगहरू (टी.वी, जोन्स, ब्रुसेलोसिस तथा लेप्टोस्पाइरोसिस आदि) को परीक्षण गरी रोगमुक्त भएको एकिन

गर्नु पर्नेछ। रोगहरुको अतिरिक्त यी राँगा तथा साँढेहरुमा क्रोमोजोमको विकृति नभएको समेत हुनुपर्ने ।

७) यसरी छानिएका उत्कृष्ट १०-२०% साँढे/राँगाबाट उत्पादित वीर्य कृ.ग. कार्यक्रममा प्रयोग गरी उत्पादकत्वमा वृद्धि गराइने छ ।

८) यी राँगो/साँढेको प्रयोग सामान्यतया २ वर्षसम्म र बढीमा ३ वर्षसम्म गरी प्रति राँगो/साँढे ५०-६० हजार मात्रा वीर्य उत्पादन गरिनेछ ।

९) पशु प्रजनन कार्यालयहरुमा वीर्य उत्पादनको लागि आवश्यक पर्ने पर्याप्त संख्यामा राँगो-साँढे राखिनेछ (अनुसूची-४) र राँगो/साँढेलाई बढीमा ३ वर्षमा नयाँ राँगो/साँढेद्वारा प्रतिस्थापित गरिनु पर्नेछ ।

१०) यी राँगो/साँढेहरु पी.पी.आर.एस. अन्तर्गतका हर्डबाट प्राप्त हुने छन् र यसरी नयाँ राँगो/साँढे आउने र पुराना राँगो/साँढे हटाउने पद्धतिको विकास भई यो पद्धति निरन्तर चलिरहने छ ।

११) नश्व सुधारको लागि जमेको वीर्य उत्पादन गर्न प्रयोग हुने राँगो/साँढेलाई कृ.ग. मार्फत प्रोजनी टेष्टिङ्ग गरिने छ ।

६.७ कार्यक्रम अभिमुखीकरण गोष्ठी सञ्चालन: कृषक, स्थानीय तहका सरोकारवाला निकाय, गैर सरकारी तथा सामुदायिक संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरु तथा प्राविधिकहरुको सहभागितामा आवश्यकता अनुसार अभिमुखीकरण गोष्ठी देहायबमोजिमका उद्देश्य प्राप्तिकालागि सञ्चालन गरिने छ:

(क) कार्यक्रमको अवधारणा, उद्देश्य, सञ्चालन हुने क्रियाकलाप, कार्यक्रम सञ्चालनमा विभिन्न सरोकारवालाहरुको जिम्मेवारी र अपेक्षित प्रतिफल बारे कृषक तथा अन्य स्थानीय सरोकारवालाहरुलाई जानकारी गराउने ।

(ख) गाई/भैसीको वंशसुधार र विकासको संभाव्यता र चुनौतीका विषयमा केन्द्रीत भई गोष्ठी सञ्चालन गरी सरोकारवालाहरुको प्रतिवद्धता र राय प्राप्त गर्ने ।

६.८ अभिलेखीकरण, तथ्यांक विश्लेषण तथा छनौट प्रक्रिया : अभिलेखीकरण, तथ्यांक विश्लेषण तथा छनौट व्यवस्था देहायबमोजिम हुनेछ:

(क) गाई र भैंसीको पहिचान: छानिएका जिल्लाहरूको गाई र भैंसी संख्याको आधारमा उपलब्ध गराइने ट्याग तथा ट्यागिङ्ग मेसिनबाट हर्डका सम्पूर्ण माउ गाई, भैंसी, साँढे, राँगा, बाच्छा, बाच्छी, पाडापाडीहरूलाई अनिवार्य रूपमा ट्याग लगाउनु पर्नेछ ।

(ख) अभिलेखीकरण: पशुहरूको पहिचानको लागि अलग पहिचान (युनिक आइडेन्टिफिकेसन) को व्यवस्था गरिने छ । यसको लागि ९ देखि १२ अङ्क भएको ट्यागको प्रयोग गरिने छ । पहिलेनै समावेश भएका हर्डमा डी.सी.आइ.पी.ले प्रयोग गरेको ट्याग नम्बरलाई पनि तत्काललाई प्रयोगमा ल्याउन सकिने छ। तर, यसलाई सकभर छिटो नयां ट्यागबाट प्रतिस्थापन गरिनेछ।

कार्यक्रममा समावेश पशुहरूको दूध उत्पादन, प्राकृतिक तथा कृत्रिम गर्भाधान, व्याएको रेकर्ड, शारीरिक तौल, फार्मबाट हटाईएको, उपचार गरेको आदिको अभिलेख अनुसूची- २ बमोजिमको निर्धारित फर्म्याटहरू अनुसार राखिने छ । यसको साथै कार्यक्रममा समावेश भएका दुधालु गाई र भैंसी तथा तिनमा उच्च गुणस्तरको प्रमाणित भालेको वीर्य प्रयोग गरी जन्मेका बाच्छाबाच्छी तथा पाडापाडीहरूलाई ट्यागिङ्ग गर्ने, दूधको अभिलेख राख्ने, सूचनाहरू विश्लेषण गर्ने तथा प्रतिवेदन प्रेषण गर्ने जस्ता कार्यहरू पनि यथासम्भव संचालन गरिनेछ । यी कार्यक्रमहरू अनुसूची- ९ अनुसार सञ्चालन गरिने छन् ।

(ग) अभिलेख तथा तथ्यांक पेश गर्ने: कार्यक्रम सञ्चालनमा प्रत्यक्ष सहयोगी डाटा रेकर्डर, ईन्सेमिनेटर, प्रयोगशालाका प्राविधिक, दुग्ध व्यवस्थापन इकाईका सहयोगी, सुपरीवेक्षक, जिल्ला कोअर्डिनेटरहरूलाई अनुसूची-१० अनुसारको पारिश्रमिक दिई कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

(घ) तथ्याङ्क विश्लेषण तथा अध्यावधिक गर्ने: १) कृषकबाट संकलन गरिएको तथ्याङ्कलाई राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयले उपलब्ध सफ्टवेयरमा प्रविष्ट गराई विश्लेषण गर्ने तथा अध्यावधिक गराउने प्रबन्ध मिलाउने छ ।

२) आफ्नो गाई/भैंसीको उत्पादन अभिलेख तथा जनावरको उत्पादकत्वका आधारमा आफूले पाली आएका जनावर आफ्नो फार्म भित्र, क्लष्टर भित्र, जिल्ला भित्र वा नेपालभरमा अभिलेखमा ल्याईएका जनावरहरूसँग तुलना गर्नका लागि मासिक उत्पादन तथा उत्पादकत्वका आधारमा यस कार्यक्रममा संलग्न जनावरहरूको क्रम निर्धारण (Ranking) गरी सम्बन्धित कृषकहरूलाई अभिलेख उपलब्ध गराईनेछ ।

६.९ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन: हर्डहरूमा सञ्चालन भैरहेका गतिविधिहरूलाई नियमित रूपमा अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने प्रबन्ध मिलाईने छ । अनुगमनको क्रममा देखिएका कमी कमजोरीलाई

सुधार गर्न तथा सञ्चालित कार्यक्रमहरूमा थप पृष्ठपोषण प्रदान गर्न देहाय अनुसारको व्यवस्था गरिनेछः

- (क) भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र वा प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको पशु सेवासँग सम्बन्धित कार्यालय र विकेन्द्रीकृत आयोजना सहयोग इकाईले नियमित रूपमा हर्डको अनुगमन गरी सोको प्रतिवेदन आयोजना व्यवस्थापन कार्यालय र राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ ।
- (ख) कार्यक्रमको नियमित अनुगमन प्रदेश तथा केन्द्रीय निकायहरूका सम्बद्ध पदाधिकारीहरूबाट समेत गरिनेछ ।
- (ग) हर्ड सुधार तथा विकासका लागि पशु सेवा विभाग मातहतका केन्द्रीय निकायहरू, नार्क, सरोकारवाला गैरसरकारी संघसंस्था र जिल्ला स्तरीय सरोकारवाला निकायसँग समन्वय गरी संयुक्त अनुगमन गर्ने व्यवस्था समेत मिलाउनु पर्नेछ ।

६.१० कार्यक्रममा संलग्न हुने निकायहरूको भूमिका: वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई र भैंसी वंश सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्नको लागि विभिन्न निकायहरूको भूमिका तथा दायित्व अनुसूची-८ मा उल्लेख भएबमोजिम हुनेछ र त्यस्तो दायित्व पूरा गर्नु सम्बन्धित सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

परिच्छेद - ३

विविध

७. अनुसूचीहरूमा हेरफेर: यस निर्देशिकाको अनुसूचीमा आयोजनाको निर्देशन समिति वा मन्त्रालय (सचिवस्तर) ले आवश्यकता अनुसार हेरफेर वा समयानुकूल परिमार्जन गर्न सक्नेछ ।
८. बाधा अडकाउ फुकाउने: यस कार्यविधि कार्यान्वयनको क्रममा कुनै बाधा अडकाउ परेमा मन्त्रालयको स्वीकृतिमा आयोजनाले बाधा अडकाउन फुकाउन सक्नेछ ।
९. प्रचलित कानूनबमोजिम हुने: यस कार्यविधिमा उल्लेख भएका कुरामा यसै कार्यविधि र अन्य अवस्थामा प्रचलित कानूनबमोजिम हुनेछ ।
१०. कार्यविधि प्रयोग गर्न सकिने: यस कार्यविधिलाई प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहहरूले समेत नमूनाको रूपमा प्रयोग गर्न सक्नेछन् ।

अनुसूची- १

वंशावलीमा आधारित दुधालु गार्डरभैसीको नस्ल सुधार कार्यक्रम (Pedigree Performance Recording System: PPRS) का उत्पादन विवरण फारामहरु

- फारम १: प्रत्येक हर्ड कार्यक्रममा सहभागी हुँदा सुरुमा एक पटक मात्र भर्नुपर्ने फाराम।
- फारम २: मूल गार्ड वा भैसी पहिचान तथा दर्ता फाराम सुरुवातमा वा पछि जुनसुकै समयमा पनि कार्यक्रममा सहभागी हुँदा प्रत्येक हर्डको बारे भर्नुपर्ने मूल गार्ड वा भैसी पहिचान तथा दर्ता फाराम।
- फारम ३: दूध उत्पादन रेकर्ड।
- फारम ४: प्रत्येक हर्डका पशुहरुको दूधको बनावटको विवरण।
- फारम ५: वर्षमा २ पटक लिइने प्रत्येक बथानका गार्ड र भैसीको तौल विवरण।
- फारम ६: (क) कृत्रिम गर्भाधान गर्ने प्राविधिकले भर्नुपर्ने फाराम।
(ख) प्राकृतिक र कृत्रिम गर्भाधान सेवा अभिलेख फाराम।
- फारम ७: गार्ड/भैसी व्याउंदा तथा बाच्छाबाच्छी जन्मदा भर्ने फाराम।
- फारम ८: बथानबाट हटाइएका पशुको विवरण फाराम।
- फारम ९: स्वास्थ्य विवरण र रोग तथा उपचार फाराम।
- फारम १०: कार्यक्रममा पहिले सहभागी भएको बथानबाट ल्याइएका पशुको विवरण फाराम।
- फारम ११: कार्यक्रममा सहभागी नभएका बथानबाट ल्याइएका पशुको विवरण फाराम।
- फारम १२: कृत्रिम गर्भाधान केन्द्रले भर्ने प्रत्येक कृत्रिम गर्भाधान गर्ने प्राविधिकको विवरण फाराम।
रेकर्डर (तथ्याङ्क लिने व्यक्ति)ले प्रत्येक महिनामा भए गरेका विवरणहरु उल्लेख गरी भर्नुपर्ने फारामहरु।
- फारम १३: प्रत्येक रेकर्डर (तथ्याङ्क लिने व्यक्ति)ले मासिक रूपमा सेवा केन्द्रमा बुझाउने विवरण फाराम।
- फारम १४: हर्ड- ल्याब- व्यवस्थापन इकाई: रेकर्डरले ल्याबमा नमूना पठाउदा भर्ने फाराम।

अनुसूची- २
वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई र भैंसीको नस्ल सुधार कार्यक्रम (Pedigree Performance
Recording System: PPRS) का उत्पादन विवरण फारमहरु

फारम ३: दूध उत्पादनको अभिलेख फारम

गाई/भैंसीको नाम	गाई/भैंसीको नम्बर	नमूनाको संकेत नं.	दूध उत्पादन	
			बिहान	बेलुकी

फारम ४: दूधको बनावट विवरण फारम

नमूनाको संकेत नम्बर	गाई/भैंसीको नम्बर	चिल्लो पदार्थ %	एस. एन. एफ. %	प्रोटीन %	कन्डक्टिभिटी

मिति :

नमूना परीक्षण गर्नेको नाम र दस्तखत:

पहिलो डाटा प्रविष्ट गर्ने
(नाम र दस्तखत)

दोस्रो डाटा प्रविष्ट गर्ने
(नाम र दस्तखत)

जाँच्ने:
(नाम र दस्तखत)

फारम ५: तौल (के.जी.) लिने फारम

गाई र भैंसीको नाम	गाई र भैंसीका नम्बर	तौल (के.जी.)

मिति: _____ तौल लिनेको नाम : _____ सही: _____

पहिलो डाटा प्रविष्ट गर्ने:

दोस्रो डाटा प्रविष्ट गर्ने:

जाच्ने:

फारम ६: (क): कृत्रिम गर्भाधान रेकर्ड फारम

कृत्रिम गर्भाधान प्रमाणपत्र				नम्बर	मिति
कृषकको नाम				(हर्डको पहिचान नम्बर)	
गाई र भैंसीको नाम				गाई र भैंसीको नम्बर	
सांढेको नाम				सांढेको नम्बर	
कृ.ग. पटक	प्रथम	उल्टिएको (दोस्रो पटक)	तेस्रो	एकै समयमा बाली लगाउने	
प्राविधिकको नाम				प्राविधिकको नम्बर	
सही					

फारम ६ (ख): प्राकृतिक/कृत्रिम गर्भाधान रेकर्ड फारम

गाई र भैंसीको नाम	गाई र भैंसीको नम्बर	प्रा.ग./कृ.ग मिति	सांढे/राँगोको नाम	सांढे/राँगोको नम्बर	प्रा.ग./कृ.ग.	प्राविधिकको टिप्पणी (भएमा)

प्रा.ग.१, कृ.ग.२

फारम ७: गाई/भैंसी ब्याएको रेकर्ड राख्ने फारम

गाई/भैंसी को नाम	गाई/भैंसी को नम्बर	ब्याएको मिति	वेत	व्यायको किसिम	व्याउन सजिलोपन	संख्या	वाच्छा वाच्छीको नम्बर	लिंग	अवस्था	जन्मदाको तौल	तौल लिएको मिति	टिप्पणी

ब्याएको किसिम: (१.निर्धारित समयमा, २.समय नपुग्दै, ३. तुहिएका); व्याउन सजिलोपन: (१.सजिलोसंग, २.अरुले सहयोग गरेर, ३.पशु चिकित्सकको सहायतावाट); लिंग : (१.वाच्छा, २.वाच्छी); वाच्छावाच्छीको अवस्था : (१.जीवित, २.मरेका); जन्मदाको तौल: ....किलो

फारम ८: बथानबाट हटेको रेकर्ड राख्ने फारम

गाई/भैंसीको नाम	गाई/भैंसीको नम्बर	बथानबाट हटेको मिति	बथानबाट हटेको कारण	टिप्पणी

बथानबाट हटेको कारण: (१. कम उत्पादन, २. बढी उमेर, ३. विरामी, ४. मरेको, ५. पालनकोलागि बेचेको, ६. काट्नको लागि बिक्री ७.अन्य

फारम ९: स्वास्थ्य (रोग तथा उपचार सम्बन्धी) अभिलेख राख्ने फारम

गाई र भैंसीको नाम	गाई र भैंसीको नम्बर	विरामी भएको मिति	रोगका लक्षणहरु	रोग निदान	प्रयोग गरिएका मुख्य मुख्य औषधीहरु	टिप्पणी

खोपको विवरण (कुन रोग विरुद्ध):

कुन गाई-भैंसीमा (सवै)?:

फारम १०: रेकर्ड भएको अन्य हर्डबाट यस हर्डमा ल्याईएको रेकर्ड

पुरानो हर्डको नाम	पुरानो हर्डको पहिचान नम्बर	नयाँ हर्डको नाम	नयाँ हर्डको पहिचान नम्बर	गाई/भैंसीको नाम	गाई/भैंसीको नम्बर	हर्डमा ल्याईएको मिति	टिप्पणी

फारम ११: रेकर्ड नभएको अन्य हर्डबाट यस हर्डमा ल्याईएको रेकर्ड

ल्याईएको मिति:

ल्याईएको किसिम:

गाई/भैंसीको नम्बर	पहिलेको नम्बर	गाई/भैंसीको नाम	जन्म मिति	लिंग	बाबुको नम्बर	आमाको नम्बर	बाबुको जात	आमाको जात	टिप्पणी

बथानमा प्रवेशको किसिम: (१=शुरुमा, २=वाहिरबाट, ३=अन्य) लिंग: (१=भाले, २=पोथी, ३=खसी पारेको); जात: (१=जर्सी, २=होलस्टिन, ३=ब्राउन स्वीस, ४=आयरशायर, ५=हरियाणा, ६=साहिवाल, ७=तराई, ८=पहाडी, ९=जर्सीxलोकल (=F1jersey १०=Jersey X F1jersey (७५ प्रतिशत Jersey; ११= होलस्टिन x लोकल (=F1 Holstein Friesian); १२= Holstein x F1 Holstein friesain (७५ प्रतिशत होलस्टिन); १३=होलस्टिनxजर्सी (होलस्टिन जस्तै); १४=जर्सी x होलस्टिन (जर्सी जस्तै); १५= ब्राउन स्वीस x लोकल, १६=आयरशायर x लोकल, १७=मुर्दा; १८= मुर्दा क्रस (५०%); १९. मुर्दा क्रस ७५% २०.अन्य

मिति:

रेकर्डको नाम:

सही:

पहिलो डाटा प्रविष्ट गर्ने

दोस्रो डाटा प्रविष्ट गर्ने

जाँच्ने:

फारम १२: कृ.ग. प्राविधिकहरु अभिलेख फारम

प्राविधिकको नम्बर	नाम	ठेगाना	शुरु गरेको मिति

कृषकको नाम:

हर्डको पहिचान नम्बर :

फारम १३: ट्याग गरिएका जनावरहरुको विवरण राख्ने फारम

गाउँ वा नगरपालिका	गाउँ - वार्ड	पशुधनीको नाम	हर्डको पहिचान नम्बर	गाई/भैसीको किसिम	आमाको नम्बर	ट्याग नम्बर	ट्याग गरेको मिति	ट्याग गर्नेको नाम

फारम १४: रेकर्डरले नमूना ल्याबमा पठाउदा हर्ड-ल्याब-व्यवस्थापन इकाईले भर्ने फारम

कृषकको नाम:..... हर्डको पहिचान नम्बर:.....
 दूध रेकर्डको मिति..... नमूना बोतलको नम्बर:..... रेकर्डको नाम:.....
 दूध परीक्षणको मिति:.....दूध परीक्षण गर्नेको नाम:.....

फारम १४.१: हर्डको परिचय राख्ने अभिलेख

हर्डको पहिचान नम्बर	पशुधनीको नाम थर	पशुधनीको फोन/मोबाइल नम्बर	गाउँ /वार्ड	गाउँ वा नगरपालिका	जिल्ला	दर्ता मिति

मिति: पहिलो डाटा प्रविष्ट गर्ने: कृषकको नाम: प्रविष्ट गरेको मिति:
 दर्ता गर्नेको नाम: दोस्रो डाटा प्रविष्ट गर्ने: हर्डको पहिचान नम्बर:
 सही: जाँच्ने:

फारम १४.२: मूल गाई-भैंसीको पहिचानको अभिलेख

गाई/भैंसीको नम्बर	गाई/भैंसीको पुरानो नम्बर	गाई/भैंसीको नाम	जन्म मिति	लिंग	बाबुको नम्बर	आमाको नम्बर	बाबुको जात	आमाको जात	ब्याएको मिति	बेत

बथानमा प्रवेशको किसिम: [१=शुरुमा, २=वाहिरबाट, ३=अन्य]; लिंग: [१=भाले, २=पोथी, ३=खसी पारेको]; जात: १=जर्सी, २=होलस्टिन, ३=ब्राउनस्वीस, ४=आयरशायर, ५=हरियाणा, ६=साहिवाल, ७=तराई, ८=पहाडी, ९=जर्सी x लोकल(=F1-Jersey); १०=Jersey x F1-Jersey (७५ प्रतिशत जर्सी); ११=होलस्टिन x लोकल (=F1-Holstein Friesian); १२=Holstein Friesian x F1-Holstein Friesian (७५ प्रतिशत होलस्टिन); १३=होलस्टिन x जर्सी (होलस्टिन जस्तै); १४=जर्सी x होलस्टिन (जर्सी जस्तै); १५=ब्राउनस्विस् x लोकल; १६=आयरशायर x लोकल, १७= मुरा; १८= मुरा क्रस (५०%) १९= मुरा क्रस (७५ %); २०=अन्य]

मिति:

रेकर्डको नाम:

सही:

पहिलो डाटा प्रविष्ट गर्ने

दोस्रो डाटा प्रविष्ट गर्ने

जाँच्ने:

रेकर्डको नाम:

प्रतिवेदन मिति:

सेवा केन्द्रको नाम:

फारम- १५: ट्याग गरिएका जनावरहरूको विवरण

गाउँ वा नगरपालिका	गाउँ- वार्ड	पशुधनीको नाम	हर्डको पहिचान नम्बर	गाई/भैंसीको किसिम	आमाको नम्बर	ट्याग नम्बर	ट्याग गरेको मिति	ट्याग गर्नेको नाम

गाई/भैंसीको किसिम): [वाच्छावाच्छी; माउ गाई; साढे, राँगो, भैंसी]

जानकारी पठाईएको मिति:

रेकर्डको नाम:

अनुसूची- ३: पी.पी.आर.एस.स्किम

गाई:

क्रियाकलापहरू	योजना "ए" (१०% छनौट)	योजना "बी" (२०% छनौट)
२००० दुहुना पशुमा (जातै पिच्छे) ३	ल्कस्टर १८ जिल्ला तथा अन्य जिल्लाहरू	
आमाको छनौट	२००	४००
उत्कृष्ट वीर्यद्वारा कृ.ग. गराउने	२००	४००
बाच्छा-बाच्छी जन्मिने संख्या (५०% गर्भाधारण दरले)	१००	२००
बाच्छो जन्मिने संख्या (५०%)	५०	१००
साढे उत्पादन (मृत्युदर कटाएर)	४५	९०
वीर्य उत्पादनमा उपयोग हुने साढेको संख्या (स्वस्थ र प्रजननको लागि उपयुक्त)	४०	८०
२५ वटा साँढेबाट उत्पादन हुने वीर्यको मात्रा (बाकी प्रा.ग.को लागि प्रयोग हुने) ।	५,००,००० (२० हजार/साढे/वर्ष)	१०,००,००० (५० साँढे)

भैंसी:

क्रियाकलापहरू	योजना "ए" (१०% छनौट)	योजना "बी" (२०% छनौट)
२००० दुहुना पशुमा (जातै पिच्छे) ३	ल्कस्टर १८ जिल्ला तथा अन्य जिल्लाहरू	
माउको छनौट	२००	४००
उत्कृष्ट वीर्यद्वारा कृ.ग. गराउने	२००	४००
जन्मिने पाडापाडी संख्या (४५% गर्भाधारण दरले)	९०	१८०
पाडा जन्मिने संख्या (५०%)	४५	९०
राँगा उत्पादन (मृत्युदर कटाएर)	४०	८५
वीर्य उत्पादनमा उपयोग हुने राँगाको संख्या (स्वस्थ र प्रजननको लागि उपयुक्त)	४०	८०
उत्पादन हुने वीर्यको मात्रा (बाकी प्रा.ग.को लागि प्रयोग हुने) ।	३००००० (१५ हजार/राँगा/वर्ष)	६,००,००० (४० रंगबाट)

नोट: यसरी ३ लाख डोज वीर्य भैंसीमा कृ.ग. गर्न पुग्ने भएमा योजना "ए" अनुसार जान सकिन्छ। त्यो भन्दा बढी मात्रामा वीर्य आवश्यक पर्ने भएमा योजना "बी" अनुसार जानुपर्ने

हुनेछ।

अनुसूचि ४: रागौं/साढें छनोटको खाकाँ

अनुसुचि ५: रागौं/साढें को प्रजोनि टेस्टीडको खाकाँ

अनुसूची ६ : हर्डको छनौट

भैंसीको हर्ड छनौट

क्र.सं.	जिल्ला	साना हर्ड	ठूला हर्ड	जम्मा	कैफियत
१	कास्की, तनहुँ, चितवन, रुपन्देही, मकवानपुर, नवलपरासी र काभ्रे (७)	२५ हर्ड/७ जिल्ला @ ४ वटा हर्ड = ७००	५ हर्ड/७ जिल्ला @ ६ = २१०	९१०	
२	इलाम, झापा, सुनसरी, मोरङ र धनकुटा (५)	२० हर्ड/५ जिल्ला @ ३ वटा हर्ड = ३००	५ हर्ड/५ जिल्ला @ ५ = १२५	४२५	
३	कपिलवस्तु, नवलपरासी, सप्तरी, सिरहा, धनुषा र रुपन्देही (६)	३० हर्ड/६ जिल्ला @ ४ वटा हर्ड = ७२०	५ हर्ड/६ जिल्ला @ ६ वटा हर्ड = १८०	९००	
४	सरकारी फार्महरू		१००		
	जम्मा			२३३५	

गाईको हर्ड छनौट

विवरण	हर्ड साइज	लिने हर्ड	जिल्ला	हर्ड साइज	जम्मा पशु
साना हर्ड	५-१०	२०	१६	१०	३२००
ठूला हर्ड	>१०	५	१०	२०	१०००
सरकारी फार्म					१००
जम्मा					४३००

अनुसूची- ७: वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई र भैंसीको नस्ल सुधार कार्यक्रम (Pedigree Performance Recording System: PPRS) को लागि सम्झौता पत्रको नमूना

राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयद्वारा सञ्चालन गरिने दुधालु गाई र भैंसीको नस्ल सुधार कार्यक्रमको उद्देश्य अनुरूपको उपलब्धी हासिल गर्न राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय (यसपछि “पहिलो पक्ष” भनिने) र ..... उद्यमी/कृषक/समूह/समिति/सहकारी/संघ/संस्था ..... (यसपछि “दोस्रो पक्ष” भनिने) बीच तपशीलमा उल्लेखित शर्तहरूको अधिनमा रही उन्नत गाई र भैंसी स्रोतकेन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन गर्न यो द्विपक्षीय सम्झौता सम्पन्न भयो ।

१. दोस्रो पक्षले अनिवार्य रूपमा कम्तीमा ५ गोटा उत्पादनशील उन्नत दुधालु गाई/भैंसी पालेको हुनुपर्ने छ ।
२. पहिलो पक्षबाट “दुधालु गाई/भैंसीको नस्ल सुधार कार्यक्रम सञ्चालन विधि, २०७८” मा उल्लेख भए अनुसार गोठ सुधार तथा व्यवस्थापन, आवश्यक उपकरण तथा सामग्री र प्राविधिक सेवा दोस्रो पक्षलाई उपलब्ध गराउनेछ ।
३. दोस्रो पक्षको पशुको गोठ बैज्ञानिक प्रकारको तथा सफा र हावा खेल्ने हुनु पर्ने छ । गोठमा गोबर व्यवस्थापन स्वच्छ तरिकाले गरिएको हुनुपर्ने र गोबर ग्यास उत्पादनमा तथा कम्पोष्ट मल उत्पादनको समेत अभ्यास गरिएको हुनुपर्नेछ ।
४. दोस्रो पक्षले आफ्नो दुधालु पशुहरूमा दूध दुहुनु अगाडी र दूध दुहेपछि अनिवार्य रूपले टिट डिपिङ्ग गर्नु पर्ने छ ।
५. दोस्रो पक्षले आफ्नो फार्ममा रहेका सम्पूर्ण पशुहरूमा ६-६ महिनामा खोरेत, एच.एस. तथा बी.क्यु.को खोप लगाउनु पर्नेछ ।
६. दोस्रो पक्षले आफ्ना पशुहरूमा औषधि गरेको वा खोप लगाएको सम्पूर्ण विवरण दुरुस्त राख्नुपर्ने छ ।
७. दोस्रो पक्षले आफ्नो फार्ममा मौसम र आवश्यकता अनुसार घाँस तथा डाँले घाँस लगाएको हुनु पर्ने छ । हे र साइलेज बनाउने प्रविधि अभ्यास गरेको हुनुपर्ने छ ।
८. दोस्रो पक्षले गाई/भैंसीको वंशावलीमा आधारित क्षमताको अभिलेख (Pedigree Performance Recording System - PPRS) राख्ने कार्यमा पहिलो पक्षलाई सहयोग पुर्याउने छ ।
९. पहिलो पक्षले दोस्रो पक्षको गाई/भैंसीमा ट्यागिङ्ग गर्ने, दूधको अभिलेख लिने, विश्लेषण गर्ने आदि कार्य गर्ने छ ।
१०. दोस्रो पक्षले पशुहरू खरिद तथा बिक्री गर्दा अनिवार्य रूपमा पहिलो पक्षलाई जानकारी गराई खरिद बिक्री गर्ने छ ।
११. दोस्रो पक्षले पालन गरिएका दुधालु गाई/भैंसीलाई नियमित दानापानी, गोठ, सरसफाई, औषधी उपचार जस्ता कार्यहरूमा विशेष ध्यान दिई पशुहरूलाई स्वस्थ तथा तन्दुरुस्त राख्नुपर्ने छ ।
१२. पहिलो पक्षले उपलब्ध गराएको सेवा सुविधाको दोस्रो पक्षले दुरुपयोग गर्न पाउने छैन ।
१३. सम्झौता अनुसार कार्य गर्दा भवितव्यमा परी नोक्सान भएमा पहिलो पक्ष जिम्मेवार रहने छैन । सो फार्ममा रहेको पशुधनको संरक्षण कार्यको लागि सम्भव भएसम्म पशु बीमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्नेछ ।

प्रथम पक्ष

रा. प. प्र. का. को तर्फबाट सही गर्ने
नाम:
पद:
दस्तखत:
मिति:
कार्यालयको छाप:

रोहबर

योजना शाखा

दोस्रो पक्ष

अध्यक्षको
नाम:
ठेगाना:
दस्तखत:
मिति:
औठा छाप

रोहबर

दृष्टव्यः रा. प. प्र. का. ले आवश्यकता अनुसार माथि उल्लेखित शर्तहरूमा थपघट गर्नसक्ने छ ।

अनुसूची- ८: वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई र भैंसीको नस्ल सुधार कार्यक्रम (Pedigree Performance Recording System: PPRS) कार्यन्वयन प्रक्रिया र जिम्मेवारी

१. कृषक/समूह/सहकारी:

पशु हर्डहरूको छनौट, पशु स्वास्थ्य, पशु आहारा, दूध उत्पादन, कृत्रिम गर्भाधान, बाच्छावाच्छीको अवस्था बारेका सूचना सम्बन्धित व्यक्ति वा संस्थालाई दिने।

पशुको दूध उत्पादनको रेकर्ड लिने कार्यमा रेकर्डरलाई पूर्ण सहयोग गर्ने।

- १.१ वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई/भैंसीको नस्ल सुधार कार्यक्रम (PPRS) को नस्ल सुधार कार्यक्रम समूह-समिति-संघ-सहकारी गठन गर्ने।
- १.२ जर्सी तथा होलस्टिन गाई र मुरा भैंसीको अलग-अलग हर्ड बूक राखी खरीद बिक्री र स्रोत केन्द्र व्यवस्थापन गर्ने कार्यमा सहयोग गर्ने।
- १.३ दूधको परीक्षण पश्चात रिपोर्ट संकलन गरी राख्ने।
- १.४ थुनेलो रोगको अवस्था बारे जानकारी राख्ने र आवश्यकता अनुसार थुन चोप्ने (Teat Dipping) प्रविधि अपनाउने तथा आवश्यक उपचार गराउने।
- १.५ कृत्रिम गर्भाधान गर्दा प्रयोग भएको वीर्य उत्पादन गर्ने राँगो-साढेको अभिलेख विवरण दुरुस्त राख्ने।
- १.६ पशुको गोठ खोर तथा स्वास्थ्य व्यवस्थान वैज्ञानिक तवरले गर्ने र राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय संग भएको समझौता बमोजिमका अन्य कामहरू गर्ने।

२. रेकर्डर:

- २.१ रेकर्डर सरकारी कर्मचारी वा निजी क्षेत्रको कुनै पनि योग्य व्यक्ति हुन सक्ने।
- २.२ मासिक रूपमा कृषकहरूको घर-घरमा गएर नियमानुसार दूधको नमूना संकलन गरी परीक्षणका लागि राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयमा वा तोकिएको प्रयोगशालामा पठाउने। फर्मेट अनुसार अभिलेख लिने र सम्बन्धित निकायमा पठाउने।
- २.३ रेकर्ड गरिने पशुहरूमा स्वास्थ्य लगायतका समस्याहरू देखा परेमा सम्बन्धित स्थानीय तहको पशु सेवा शाखा वा भेटेरिनरी अस्पताल तथा विज्ञ केन्द्र र राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयमा जानकारी गराउने।
- २.४ आवश्यकता अनुसार स्थानीय तहको पशु सेवा शाखा वा भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र वा अन्य निकायबाट पशुहरूको अनुगमन तथा अन्य कुनै किसिमको कार्यक्रम सञ्चालन भएमा सो कार्यमा सहयोग गर्ने।
- २.५ राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयले उपलब्ध गराएको ToR अनुसारको अन्य कार्य गर्ने।

३. इन्सिमिनेटर :

- ३.१ इन्सिमिनेटर सरकारी तथा निजी दुबै हुनसक्ने।
- ३.२ इन्सिमिनेटरको मुख्य कार्य दूध उत्पादनको लागि वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई/भैंसीको नस्ल सुधार कार्यक्रम (PPRS) को लागि छुट्याइएको उच्च गुणस्तरको प्रमाणित वीर्य संचय गर्ने र योजना गरेबमोजिम कृत्रिम गर्भाधान गर्ने।
- ३.३ कृत्रिम गर्भाधान गरेपछि सोको विवरण सम्बन्धित रेकर्डरलाई उपलब्ध गराउने एवं अभिलेख भर्न र दुरुस्त राख्न मद्दत गर्ने।

- ३.४ गर्भ परीक्षण गर्ने तथा जन्मेको बाच्छाबाच्छी-पाडापाडीको अभिलेख राख्न सहयोग गर्ने।
- ३.५ आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित स्थानीय तहका पशु सेवा शाखा, भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्रका प्रमुख, सुपरभाईजर तथा राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयले तोकेको ToR अनुसारको अन्य कार्य गर्ने।
- ३.६ तोकिएका अन्य जिम्मेवारी बहन गर्ने।

४. स्थानीय तहको पशु सेवा शाखा :

- ४.१ उन्नत साँढे, राँगो, गाई तथा भैंसीलाई ट्यागिङ्ग गर्ने वा गराउने।
- ४.२ फार्महरूको अभिलेख दुरुस्त राख्ने।
- ४.३ अभिलेख लगाएतका अन्य कुनै समस्या भएमा सोको जानकारी भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र वा राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयमा दिने।
- ४.४ मासिक रूपमा होलष्टिन, जर्सी र मुर्रा समूह-समिति-संघको बैठक बस्ने र सोको जानकारी भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र वा राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयमा दिने।
- ४.५ प्रत्येक फार्ममा जन्मेका बाच्छाबाच्छी तथा पाडापाडीहरूको अभिलेख दुरुस्त राख्ने तथा सोको विवरण एवम् आपूर्ति अवस्था भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्रमा उपलब्ध गराउने।
- ४.६ वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई/भैंसीको नस्ल सुधार कार्यक्रम (PPRS) मा दर्ता भएका फार्मको महिनाको एक पटक अनुगमन गर्ने।
- ४.७ मासिक-चौमासिक-वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र वा राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयमा पठाउने।

५. सुपरीवेक्षक:

- ५.१ स्थानीय तह वा सहकारीमा संचालित PPRS कार्यक्रमको सम्पूर्ण जिम्मा लिई कार्य गर्ने।
- ५.२ आफ्नो क्षेत्र भित्र कार्यक्रम संचालित फार्महरू तथा सो क्षेत्रमा कार्यरत रेकर्डर, ईन्सेमिनेटर, एनालाईजरको कामको अनुगमन गर्ने।
- ५.३ आफ्नो कार्यक्षेत्रको सम्पूर्ण रेकर्डहरू समयमा राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय वा भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्रमा पठाउने र कुनै समस्या परेको खण्डमा यथासिद्ध सम्बन्धित निकायमा जानकारी गराउने।
- ५.४ राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयले ToR मा तोके अनुसारको अन्य कार्य गर्ने।

६. भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र:

- ६.१ वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई/भैंसीको नस्ल सुधार कार्यक्रम (PPRS) अन्तर्गतका फार्मको अनुगमन गरी पशुहरूको उत्पादन क्षमताको अभिलेख राख्ने।
- ६.२ वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई/भैंसीको नस्ल सुधार कार्यक्रम (PPRS) मा संलग्न फार्ममा वितरण गर्ने।
- ६.३ जर्सी तथा होलष्टिन गाई र मुर्रा भैंसीको समूह-समिति-संघ-सहकारी गठन गर्न समन्वय गर्ने।

- ६.४ नयाँ जन्मेका बाच्छावाच्छी-पाडापाडीलाई ट्यागिङ्ग गर्ने कार्यमा समन्वय र सहयोग गर्ने। अभिलेखकर्ताबाट अभिलेख संकलन गरी राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयमा पठाउने ।
- ६.५ पशुको स्वास्थ्य परीक्षण गरी सोको रेकर्ड दुरुस्त राख्ने ।
- ६.६ फार्महरूको मासिक अनुगमन गरी प्रतिवेदन पठाउने। सङ्कलन गरिएका दूधका नमूनाहरू मिलक स्वयानरबाट परीक्षण गरी सोको फर्मेट यथासिघ्र राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयमा पठाउने।
- ६.७ पशु स्वास्थ्य, पोषण तथा गोठ व्यवस्थापन सम्बन्धि तालिम तथा सुधारमा सहकार्यमा गर्ने।
- ६.८ साँढे तथा राँगोको प्रमाणित वीर्यबाट कृत्रिम गर्भाधान गराउने र सोको अभिलेख राख्ने।
- ६.९ ब्याएका बाच्छावाच्छी-पाडापाडीहरूको अभिलेख राखी बहर तथा राँगोको लागि उपयुक्त पशुहरूको ट्यागिङ्ग गर्ने र प्रजननको लागि उपयुक्त पशु खरीद बिक्री गर्न सहयोग गर्ने।
- ६.१० वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई/भैसीको नश्ल सुधार कार्यक्रम (PPRS) संग सम्बन्धित मासिक-चौमासिक-वार्षिक प्रगति संग्रह गरी सम्बन्धित निकायमा पठाउने।
- ६.११ ब्रीडर कृषकहरूको अभिलेख अध्यावधिक गरी सम्बन्धित निकायमा पठाउने।
- ६.१२ अनुत्पादक पशुको उपचार तथा व्यवस्थापनमा सहयोग गर्ने।
- ६.१३ पशुहरूमा थुनेलो रोग न्यूनीकरण गर्न आवश्यक प्रक्रिया अपनाउने।
- ६.१४ हर्डबुक व्यवस्थापन तथा जर्सी, होलष्टिन र मुर्दा पशुपालक कृषक समूह-समिति-संघ-सहकारीहरू परिचालन गर्ने।
- ६.१५ बाच्छावाच्छी, पाडापाडी, गाई/भैसी, साँढे, राँगोको अभिलेख राखी राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयमा जानकारी गराउने।

७. जिल्ला संयोजक :

- ७.१ भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्रको प्रमुख वा निजले तोकेको अधिकृत वा राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयको अधिकृत कर्मचारी जिल्ला संयोजक हुन सक्ने ।
- ७.२ परीक्षण गरिएका नमूनाहरूको विवरण फर्मेट अनुसार भए नभएको जांच गरी राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयमा पठाउने ।
- ७.३ वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई/भैसीको नश्ल सुधार कार्यक्रम (PPRS) लागु भएका फार्महरूको अनुगमन मासिक रूपले गर्ने र सोको रिपोर्ट पेश गर्ने ।
- ७.४ रेकर्डर तथा ईन्सिमिनेटरको काम अनुगमन गर्ने ।
- ७.५ जिल्ला संयोजकले आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित निकायसंग कार्यक्रम प्रवर्धनको लागि समन्वय गर्ने।
- ७.६ कार्यालय प्रमुख र जिल्ला सुपरभाईजर फरक-फरक व्यक्ति भएमा कार्यालय प्रमुखले लिखित रूपमा कामको जिम्मेवारी सुपरभाईजरलाई दिई सम्पूर्ण कार्यको अनुगमन गर्ने उत्तरदायित्व वहन गर्नु पर्ने ।
- ७.७ राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयले ToR मा तोके अनुसारको अन्य कार्य गर्ने।

८. राष्ट्रिय पशु प्रजनन तथा आनुवांशिकी अनुसन्धान केन्द्र, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद :

- ८.१ राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयसंग संयुक्त अनुगमन गरी प्रजननको लागि उपयुक्त बाच्छा, पाडाहरूको छनौटमा सहयोग गर्ने।

८.२ प्रजननका लागि छनौट भएका बाच्छा, पाडाहरूको Diseases Screening Test, Chromosomal aberration Test र Breeding Soundness Evaluation गरेर राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयमा जमेको वीर्य उत्पादन प्रयोजनको लागि सिफारिस गर्ने।

८.३ जमेका वीर्य उत्पादनका लागि सिफारिस भएका साँढे, राँगाहरूको Progeny Testing गर्ने वा Progeny Testing कार्यक्रममा सहयोग गर्ने।

९. राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय:

९.१ कार्यक्रम सञ्चालनको लागि राष्ट्रिय संयोजकको रूपमा काम गर्ने।

९.२ कार्यक्रमलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्नको लागि राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयको उप-सचिवस्तरको कर्मचारीको संयोजकत्वमा ५ सदस्य पी.पी.आर.एस. तथा डाटा व्यवस्थापन इकाई गठन गर्ने।

९.३ रेकर्डिङको सम्पूर्ण कामको लागि भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र वा स्थानीय तहको पशु सेवा शाखा वा ठूला फार्मसंग समन्वय गर्ने।

९.४ नियमित Data Entry र विश्लेषण गर्ने र विश्लेषणबाट प्राप्त रिपोर्टलाई कार्यान्वयन गर्न विभिन्न सरोकारवालाहरूसंग समन्वय गर्ने।

९.५ चौमासिक रूपमा कृषक, रेकर्डर, ईन्सिमिनेटर, जिल्ला सुपरभाईजर, एन.एल.एस.आइ.पी., राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय, कृषि अनुसन्धान परिषद आदिसंग अन्तरक्रिया कार्यक्रम गरी देखापरेका समस्याहरू समाधान गर्ने।

९.६ वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई/भैंसीको नक्ष सुधार कार्यक्रम (PPRS) सञ्चालन गर्न आवश्यक सामग्री आपूर्ति गरी वितरणको व्यवस्था मिलाउने।

९.७ कार्यक्रमको अनुगमन गरी सोको प्रतिवेदन एन.एल.एस.आइ.पी. एवं पशु सेवा विभागमा पठाउने।

९.८ हर्ड बूक व्यवस्थापन, जर्सी, होलष्टिन तथा मुराई ब्रीडर एशोसिएसनको परिचालन तथा पशु प्रदर्शनी कार्यक्रमको समन्वय गर्ने।

९.९ नियमित रूपले दूधको नमूना संकलन, परीक्षण, रिपोर्टिङ तथा सोको विश्लेषण प्रतिवेदन कृषकमा पुगे, नपुगेको र सोही अनुसार कार्यान्वयन भए, नभएको अनुगमन गर्ने।

९.१० ट्याग गरिएका पशुहरूको स्वास्थ्य, पोषण तथा व्यवस्थापन सुधारका क्रियाकलापहरू भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्रका वा स्थानीय तहका पशु सेवा शाखासंग समन्वय गरी सञ्चालन गर्ने।

९.११ अनुत्पादक, बाँझो पशुहरूको उपचार गर्न विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने कार्यको समन्वय गर्ने र यस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्न पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशालाहरूसित समन्वय राखी पुनः व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

९.१२ दर्ता गरिएका फार्म तथा पशुहरूमा कृत्रिम गर्भाधान सेवा मार्फत वंश सुधारका लागि आयातीत, प्रमाणित तथा परीक्षण गरिएको जमेको वीर्य निशुल्क रूपमा उपलब्ध गराउने।

९.१३ दुधालु गाई तथा भैंसीको नक्ष सुधार कार्यक्रम अन्तरगत उच्च प्रजनन क्षमता भएका गाई/भैंसीबाट जन्मेका बाच्छापाडा खरीद गरी वीर्य उत्पादन गर्ने र देशभर वितरण गरी उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने।

९.१४ वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई/भैंसीको नक्ष सुधार कार्यक्रम (PPRS) नियमित तथा सहज रूपमा सञ्चालन गर्न रणनीति तथा कार्यक्रम बनाई कार्यान्वयन गर्ने।

९.१५ कृषकले निर्वाह गर्नुपर्ने दायित्व बारे जानकारी गराई कार्य सञ्चालन सम्झौता गर्ने।

९.१६ कार्यक्रममा संलग्न हुने जिम्मेवार रेकर्डर, ईन्सेमिनेटर, एनालाईजर, सुपरभाईजर र जिल्ला संयोजकहरुलाई ToR सहित जिम्मेवारी दिने।

१०. नेपाल लाइभस्टक सेक्टर इनोभेसन आयोजना-विकेन्द्रीकृत आयोजना सहयोग इकाई

१०.१ कार्यक्रमको नीति निर्माण तथा समय सापेक्ष सञ्चालन प्रक्रियामा आवश्यकता अनुसार सुधार तथा परिमार्जन गर्न सहयोग गर्ने।

१०.२ कार्यक्रमको तर्जुमा, बजेट विनियोजन तथा व्यवस्थापन गर्ने।

१०.३ कार्यक्रममा सहभागी हुने विभिन्न निकायहरुबीच समन्वय गर्ने।

१०.४ चौमासिक रूपमा हर्ड बूक व्यवस्थापन, ब्रीडर एसोसिएसन परिचालन, रेकर्डर, ईन्सिमिनेटर, जिल्ला सुपरभाइजरको कार्य अनुगमन र विश्लेषण गर्ने र आवश्यकतानुसार सम्बन्धित निकायलाई सुझाव दिई सहजीकरण गर्ने।

१०.५ गाई तथा भैंसीको नस्ल सुधार कार्यक्रममा संकलित तथ्याङ्क र सूचनाको विश्लेषण कार्य तथा यसको उपयोगिताको लागि नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद एवम् अन्य निकायसग समन्वय गर्ने।

११. राष्ट्रिय पशुपन्छी स्रोत व्यवस्थापन तथा प्रवर्द्धन कार्यालय

११.१ कार्यक्रम सञ्चालनको लागि राष्ट्रिय फोकल कार्यालयको रूपमा काम गर्ने।

११.२ कार्यक्रमको लागि संलग्न सम्पूर्ण निकायहरूसँग समन्वय गरी कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने।

११.३ हर्ड छनौटमा सहकार्य र समन्वय गर्ने।

११.४ कार्यक्रममा संलग्न हुने जिम्मेवार रेकर्डर, ईन्सेमिनेटर, एनालाईजर, सुपरभाईजर र जिल्ला संयोजकहरुलाई ToR सहित जिम्मेवारी दिने।

११.५ डाटा विश्लेषणबाट प्राप्त रिपोर्टलाई विभिन्न सरोकारवालाहरूसँग समन्वय गरी कार्यान्वयन गराउने।

११.६ यस कार्यक्रम अन्तर्गत उच्च प्रजनन क्षमता भएका गाई/भैंसीबाट जन्मेका बाच्छा, पाडाहरुको छनौट गर्ने, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद राष्ट्रिय पशु प्रजनन तथा अनुवांशीक अनुसन्धान केन्द्रसँग समन्वय गरी जमेको वीर्य उत्पादन प्रयोजनको लागि सिफारिस गर्न सहयोग गर्ने।

११.७ निर्देशिका-कार्यविधि तथा कार्यक्रम स्वीकृति, संशोधन तथा परिमार्जन गर्ने एवं आवश्यकतानुसार अन्य निकायसँग समन्वय गर्ने।

१२. पशु सेवा विभाग

१२.१ यस कार्यक्रममा संलग्न सम्पूर्ण निकायको अनुगमन गर्ने दायित्व पशु सेवा विभागको हुनेछ।

१२.२ कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने।

१२.३ निर्देशिका-कार्यविधि स्वीकृति, संशोधन तथा परिमार्जन एवं आवश्यकतानुसार अन्य निकायसँग समन्वय गर्ने।

१२.४ कार्यक्रमलाई केन्द्रीय रूपमा संयोजन, समन्वय तथा सञ्चालन गर्न नीतिगत व्यवस्थापन गर्ने।

अनुसूची- ९: वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई/भैंसीको नस्ल सुधार कार्यक्रम (PPRS) व्यवस्थापन

दुधालु गाईहरू तथा तिनीहरूमा उच्च गुणस्तरको प्रमाणित भालेको वीर्यबाट कृत्रिम गर्भाधान गराई जन्मेका बाच्छाबाच्छी तथा पाडापाडीहरूलाई ट्यागिङ्ग गर्ने दूधको अभिलेख लिने, विश्लेषण गर्ने तथा प्रतिवेदन प्रेषण गर्ने जस्ता कार्यहरू सञ्चालन गर्नको लागि देहाय अनुसारको क्रियाकलापहरू सञ्चालन हुनेछन् :

१. फार्म तथा पशुहरूको छनौट,

२. स्थलगत सूचना तथा दूधको नमूना संकलन,

३. दूधको नमूना परीक्षण,

४. तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र सूचना प्रवाह,

५. कृत्रिम गर्भाधान र

६. सामान्य क्रियाकलापहरू

क) मिल्क रेकर्डर, इन्सिमिनेटर तथा सुपरभाईजरहरूलाई लजिष्टिक सपोर्ट

➤ ब्याग, टर्च, रेनकोट, बाल्टिन तथा गमबूट आदि

ख) पशु स्वास्थ्य, पोषण तथा व्यवस्थापन सुधार कार्यक्रम

➤ एफ.एम.डी, एच.एस. र बी.क्यू. भ्याक्सिन

➤ परजीवी विरुद्धका औषधी

➤ घाँसको बीउ तथा बेर्ना वितरण,

ग) गोठ व्यवस्थापन सुधार पार्टनरसिप कार्यक्रम: एन.एल.एस.आइ.पी- भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्रबाट छनौट भएका गोठहरूमा सहकार्यको आधारमा गोठको सुधार कार्यक्रम,

घ) मिल्क प्रिजरभेटिभ, हर्मोन, कलेक्सन बोतल, फर्मेट छपाई तथा ए.आई. उपकरण खरीद,

ङ) कृषक, रेकर्डर, इन्सिमिनेटर, सुपरभाईजर तथा कार्यालय प्रमुखहरूसग अन्तरक्रिया कार्यक्रम

च) दुधालु गाई तथा भैंसीको नस्ल सुधार कार्यक्रमको निर्देशक समिति बैठक, कार्यक्रम संचालित क्षेत्रमा सामुहिक अनुगमन,

छ) मिल्क एनालाईजर खरीद तथा वितरण,

ज) अनुत्पादक, बांझोपन भएका पशुहरूको अनुगमन तथा परामर्श सहयोग

➤ अनुत्पादक तथा बांझो पशुहरूको तथ्याङ्क संकलन

➤ अनुत्पादक तथा बांझोपनको उपचार विशेषज्ञ टोली गठन

➤ घरगोठमा गई पशु उपचार तथा नमूना संकलन

➤ कार्यक्रमको फलो-अप

➤ उपलब्धी आंकलन

७. जिल्लाहरुसगको सहकार्यमा स्थानीय गाईमा कृत्रिम गर्भाधान कार्यक्रम विस्तार गर्न मुख्य-मुख्य कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने:

- स्थानीय गाईपालक कृषक समूह-समिति गठन ।
- स्थानीय गाईको तथ्याङ्क संकलन ।
- स्थानीय गाईपालक कृषकहरुसग अन्तरक्रिया ।
- स्थानीय गाईमा परजीवी नियन्त्रण तथा मिनरल मिक्स्चर सप्लिमेन्ट वितरण ।
- एककालीन कृत्रिम गर्भाधान कार्यक्रम अन्तरगत हार्मोन प्रयोग ।
- पशु पोषणको लागि तालिम तथा घाँसको बिउ वितरण ।
- कार्यक्रमको जिम्मेवारी तथा अनुगमन ।
- गर्भ परीक्षण तथा प्रगति पठाउने ।

अनुसूची- १०: वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई/भैंसीको नस्ल सुधार कार्यक्रम (PPRS)

कार्यक्रम कार्यन्वयनको जिम्मेवारी र पारश्रमिक

क्र.स.	कार्य विवरण	जिम्मेवारी	दर	अन्य सुविधा
१	मासिक रेकर्डिङ्ग	डाटा रेकर्डर	रु. ६० प्रति दुधालु गाई/भैंसी	बस भाडा रु.२०० लगातार ३ दिनको लागि अथवा २० नमूना हप्ताको २ पटक ल्याबमा लैजानु पर्दा रु. ५० प्रति महिना र प्रति हर्ड अनुगमन वापत बढीमा रु १०० प्रति हर्ड (हर्डको रेकर्ड पूर्ण भएमा)
२	ट्याग लगाउने, रजिष्टर गर्ने र हर्ड अनुगमन	कृ.ग. कर्ता प्राविधिक	रु. ६० प्रति जनावर रजिष्ट्रेशन र ट्यागिङ्ग	रु. १० प्रति दुधालु गाई, भैंसी बथानको रेकर्ड अनुगमन वापत

३	दूधको नमूना परीक्षण	प्राविधिक	रु. १० प्रति नमूना परीक्षण	रु. ५ प्रति नमूना बोतल सरसफाई
४	डाटा इन्ट्री, विश्लेषण, पृष्ठपोषण	डाटा व्यवस्थापन शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरु	रु. ५ प्रति दुधालु गाई, भैंसी (सबै किसिमको रेकर्डिङ सहितको)	रु. ५ प्रति दुधालु गाई, भैंसी (दोस्रो व्यक्तिलाई डाटा प्रमाणिकरण वापत), रु. ५ प्रति दुधालु गाई। भैंसी प्रति महिना डाटा विश्लेषण र पृष्ठपोषणवापत
५	कार्यक्रमको सुपरीवेक्षण, समन्वय र सहजीकरण	सुपरीवेक्षक, संयोजक तथा जमेको वीर्य र तरल नाइट्रोजन व्यवस्थित गर्ने प्राविधिक	रु. ५ प्रति दुधालु गाई, भैंसी सुपरीवेक्षक र संयोजकलाई	रु. ५ प्रति दुधालु गाई, भैंसी जमेको वीर्य र तरल नाइट्रोजन व्यवस्थित गर्ने प्राविधिकलाई

अनुसूची- ११: वंशावलीमा आधारित दुधालु गाई र भैंसीको नस्ल सुधार कार्यक्रम (PPRS)

क. कृषकबाट खरिद गरिने पाडा/बाच्छा/साँढे/राँगो आदिको मूल्य

१. जर्सी

जातको शुद्धताको स्तर	विवरण	६ महिना	९ महिना	१२ महिना	१८ महिना	२४ महिना	३० महिना
जात $\geq ८७.५\%$ जर्सी	न्यूनतम तौल (के.जी.)	८०	११०	१२०	१६०	२००	२४०
	न्यूनतम मूल्य तौल र आमाको दूध उत्पादनको आधारमा (रु.)	१८०००	२२०००	२६०००	३००००	३६०००	४००००
	थप प्रत्येक केजी तौलको लागि (रु)	२५०	२००	१५०	१५०	१५०	१५०
माउ $\geq ८७.५\%$ जर्सी	आमाको दूध ३००० के. जी. भन्दा बढी /३०० दिनको वेत भएमा प्रति के.जी. अधिकतम रु.	२	२	६	७	१२	१५

बाबु $\geq 57.5\%$ जर्सी	प्रभेन बुल भए (रु)	४०००	६०००	६०००	८०००	८०००	१००००
	टेष्ट बुल भए (रु)	१०००	१५००	१५००	२०००	२०००	२५००
जन्मेको बाच्छाको व्यवस्थापन राम्रो छ र २०% बढी तौल छ भने अतिरिक्त मूल्य (रु)		६०००	८०००	८०००	८०००	८०००	१००००
बाच्छो /बहरको अधिकतम मूल्य (रु.)		४२७५०	५४०००	७३०००	८०५००	१०००००	१२१५००

नोट: माथि उल्लेख गरिएको उमेर भन्दा फरक उमेरको भएमा माथि उल्लेखित उमेरको मूल्यमा थप महिनाको लागि सो उमेर समूहमा प्रति महिनाको दरले हुने मूल्य वृद्धी अनुसार मूल्य समायोजन गर्ने

२. होल्सटीन फ्रिजिअन

जातको शुद्धताको स्तर	विवरण	६ महिना	९ महिना	१२ महिना	१८ महिना	२४ महिना	३० महिना
जात $\geq 57.5\%$ होलिष्टीन	न्यूनतम तौल (के.जी.)	९०	१२०	१४०	१८०	२२०	२६०
	आमाको दूध र बहरको तौलको आधारमा न्यूनतम (रु.)	२३०००	२७०००	३३०००	३८०००	४५०००	५००००
	प्रत्येक थप एक केजी तौलको लागि अधिकतम थप रु. (रु)	२५०	२००	१५०	१५०	१५०	१५०
माउ $\geq 57.5\%$ होल्सिस्टन	आमाको दूध ४००० के. जी. भन्दा बढी/३०० दिनको वेत भएमा प्रति के.जी. अधिकतम रु.	२	२	६	७	१२	१५
बाबु $\geq 57.5\%$ होल्सिस्टन	प्रभेन बुल (रु)	४०००	६०००	६०००	८०००	८०००	१००००
	टेष्ट बुल (रु)	१०००	१५००	१५००	२०००	२०००	२५००

जन्मेको बाच्छाको व्यवस्थापन राम्रो छ र २०% बढी तौल छ भने अतिरिक्त मूल्य (रु)	६०००	८०००	८०००	८०००	८०००	१००००
बाच्छाको अधिकतम मूल्य (रु)	५००००	६००००	८००००	१०००००	१२५०००	१५००००

नोट: माथि उल्लेख गरिएको उमेर भन्दा फरक उमेरको भएमा माथि उल्लेखित उमेरको मूल्यमा थप महिनाको लागि सो उमेर समूहमा प्रति महिनाको दरले हुने मूल्यवृद्धि अनुसार मूल्य समायोजन गर्ने ।

३. मुर्दा

जातको शुद्धताको स्तर	विवरण	६ महिना	९ महिना	१२ महिना	१८ महिना	२४ महिना	३० महिना	३६ महिना
जात ≥८७.५% मुर्दा	न्यूनतम तौल (के.जी.)	८०	११०	१२०	१६०	२००	२४०	२८०
	आमाको दूध र बहरको तौलको आधारमा न्यूनतम (रु.)	२८०००	३२०००	३८०००	४३०००	५००००	५५०००	६००००
	प्रत्येक थप एक केजी तौलको लागि अधिकतम थप रु. (रु)	३५०	३००	२७५	२७५	२७५	२७५	२७५
माउ ≥८७.५% मुर्दा	आमाको दूध २४०० के. जी. भन्दा बढी/३०० दिनको वेत भएमा प्रति के.जी. अधिकतम रु.	३	३	८	९	१८	२२	२५
बाबु ≥८७.५% मुर्दा	प्रुभेन बुल (रु)	४०००	६०००	६०००	८०००	८०००	१००००	१००००
	टेष्ट बुल (रु)	१०००	१५००	१५००	२०००	२०००	२५००	२५००

जन्मेको पाडाको व्यवस्थापन राम्रो छ र २०% बढी तौल छ भने अतिरिक्त मूल्य (रु)	६०००	८०००	८०००	८०००	८०००	१००००	१००००
पाडाको अधिकतम मूल्य (रु)	५००००	६५०००	८००००	१०५०००	१३००००	१५००००	१७००००

नोट: माथि उल्लेख गरिएको उमेर भन्दा फरक उमेरको भएमा माथि उल्लेखित उमेरको मूल्यमा थप महिनाको लागि सो उमेर समूहमा प्रति महिनाको दरले हुने मूल्यवृद्धि अनुसार मूल्य समायोजन गर्ने ।